

7. Муц О. Україномовна періодика Західно України (1920 – 1939 рр.) : історіографія проблеми / О. Муц: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nztnpu_ist/2011_1/Articles/46_Muts.pdf
8. Рудницький М. Преса і література / М. рудницький // Світ.– 1928. — Ч.15-16. — С.2-3.
9. Сніцарчук Л. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Сніцарчук Л. – Львів, 2009. – 416 с.

Янюк І.

Науковий керівник – доц. Старка В. В.

УЧАСТЬ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА У ПРАВО-РАДИКАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Діяльність право-радикальних організацій є недостатньо дослідженою і по цей час. Ще більш суперечливою є проблема інтерпретації цих подій. Слабо дослідженим залишається соціальний склад учасників національно-визвольного руху на території Західної України у його правому спектрі. Це пояснюється тим, що основним завданням право-радикальних організацій була боротьба за національні, а не соціально-економічні права, що і зумовлювало більшу увагу до національної приналежності своїх прихильників, тому при дослідженні право-радикального руху увага дослідників в основному зосереджена на цей аспект, що призводить до викривлень і неправильного тлумачення націоналістичного руху на території західноукраїнських земель в цілому.

Метою даного дослідження є: вивчення ролі селянства у діяльності право-радикальних організацій та у національно визвольній боротьбі українського народу, що здійснювалися на окупованих Польщею українських землях в міжвоєнного періоду.

Досягнення поставленої мети потребує виконання наступних **завдань:**

Вивчення історіографії проблеми;

дослідження місце селянства у формуванні та діяльності право-радикальних організацій Західної України у міжвоєнного періоду.

висвітлення участі селян у суспільно-політичних та соціально-економічних акціях право-радикальних організацій, що діяли на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Розкрити роль право-радикального руху в житті селянства західної України в міжвоєнний період.

Українському національному рухові присвячено чимало різноманітних публікацій. Дослідник Микола Посівнич стверджує, що в період з 1945 по 2002 рр. було опубліковано 127 збірників документів та матеріалів, 557 книг, 548 статей у наукових збірниках, 26 розділів у колективних монографіях, навчальних посібниках, 1075 газетних і журнальних статей, захищено 32 дисертації [10, с. 9]. За одинадцять наступних років їх число лише зростало.

Загалом історіографію національно - визвольного руху українського народу, що діяв на західноукраїнських землях в міжвоєнний період доцільно поділити на три групи: радянська історіографія, розвідки української еміграції, дослідження часів української незалежності.

Найбільш повно участь селянства у національно-визвольній боротьбі українського населення земель, анексованих Польщею розкрили Ю. Сливка та Т. Памфілова у праці «Історія українського селянства», де було розкрито роль селянства в акціях політичних сил різного спектру, що відбувалися на західноукраїнських землях в міжвоєнний період[11].

Разом з тим, недоліком радянської історіографії є замовчення багатьох фактів діяльності правих організацій, а також суб'єктивна ідеологічно забарвлена оцінка їхньої діяльності. В ґрунтовному радянському дослідженні «Історія селянства Української РСР», основну увагу приділено вивченню соціально-економічного становища селян, та вказувалося на співпрацю «буржуазних» (право-радикальних – І.Я.) партій з польським окупаційним режимом [4, с. 237].

Сучасна Українська історіографія представлена розвідками: Миколи Посівнича, Івана Губки, Володимира Дмитрука, Олега Полянського, Нестора Мизака, Василя Ухача, Ігора Гаврилів та багатьох інших.

Микола Посівнич в своїй праці «Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929 – 1939 роках» характеризує особливості політики ОУН в міжвоєнний період, розкриває перипетії, які супроводжували утворення організації, вироблення її основних ідейних положень, наводить

факти роботи в цьому напрямі окремих діячів ОУН[10].

Ігор Гаврилів видав комплексну працю “Західна Україна у 1921 – 1941 рр., нарис історії боротьби за державність». В чотирьох розділах він дослідив діяльність різних політичних сил у сфері спроб відновлення української державності, шляхом боротьби різними методами проти польської адміністрації [1].

Василь Ухач розкрив тематику культурно-освітньої діяльності ОУН в дорадянський період у праці “Культурно-освітня діяльність ОУН (1929 – 1944 рр.)». В даній монографії описувалися особливості проведення шкільної акції, антиалкогольної акції, а також діяльність “Просвіти» та роль в ній ОУН[13].

Нестор Мизак у циклі видань “За тебе свята Україно» здійснив докладний аналіз діяльності націоналістичних організацій на теренах різних районів Тернопільщини, подав детальний склад учасників, а також схарактеризував стан вшанування історичної пам’яті щодо цих подій[6].

Іван Губка у своїй праці “Дорогою боротьби» описав бої, які проводила Українська повстанська армія проти більшовиків, здійснив аналіз діяльності повстанців, а також впорядкував список втрат повстанців у своїй визвольній боротьбі[2].

Володимир Дмитрук у масштабній праці “Вони боролись за волю України» подає події, які хронологічно охоплюють періоди Першої та Другої світової війн, міжвоєнного та післявоєнного періодів, тобто охоплює всю національно - визвольну діяльність українського народу, на початку та всередині ХХ ст. від її становлення до остаточного занепаду повстанського руху, також територіально охоплює територію всієї України від Заходу до Сходу[3].

У наукових виданнях ТНПУ ім. В. Гнатюка І. Шумський та Б. Трофим`як в своїх статтях розкривають участь молоді та роль молодіжних організацій різного політичного спектру в національно-визвольній боротьбі українського народу на землях Західної України в міжвоєнний період [12, 14, 15].

Важливими для дослідження історії право-радикального руху є праці авторів української діаспори, які часто були очевидцями тих подій. Серед них варто відзначити наукові розвідки: Петра Мірчука, Грицька Купецького, Богдана Михайлюка, Зиновія Книша, Володимира Мартинця. Вони опиралися власний досвід та доступні їм матеріали діяльності УВО-ОУН.

Комплексне дослідження діяльності спочатку української військової організації, а згодом і діяльності Організації Українських Націоналістів здійснив доктор Петро Мірчук, у своїй праці “Нарис історії Організації Українських Націоналістів», яка була видана в Нью-Йорку в 1968 р. котра після цього кілька раз перевидавалася і доповнювалася. Останній повний її варіант був виданий у 2007 р. В ньому детально розкривається історія створення і діяльності націоналістичного підпілля в міжвоєнний період із залученням джерельної бази, хронологічної таблиці, списків учасників, в третьому виданні використовувалися архівні матеріали, які були недоступні автору[8].

Богдан Михайлюк у своїй праці “Білі плями історії» розкрив негативну роль Степана Бандери у розколі ОУН та подальшій боротьбі українського підпілля проти польських, німецьких та більшовицьких загарбників[7].

Володимир Мартинець описав основні етапи діяльності УВО, особливу увагу він при ділив теоретичним основам роботи українського підпілля, а також висвітлив основні акції, що відбулися у 20 – х роках ХХ ст. Щодо ОУН, то він подав основні документи, які приймалися на установчих та наступних зборах. Всі матеріали, а також додатки у вигляді світлин він подав у своїй праці “Українське підпілля від УВО до ОУН», виданій у Вінніпезі 1949 року.

Зиновій Книш охарактеризував структуру і організаційні моменти діяльності ОУН у своїй монографії “Устрій Організації Українських Націоналістів», яка була видана в Буенос-Айресі в 1952 р[5].

Грицько Купецький описав особливості функціонування Далекосхідної Січі на прикладі біографії однієї людини у праці “Там де сонце сходить», яка була видана в Торонто 1988 року.

Однак діаспорна історіографія не позбавлена окремих недоліків. Зокрема, суб`єктивністю мислення авторів. Брак матеріалу, спричинився до недостатньо повного викладення фактажу подій.

Отже, можна стверджувати, що на даний момент історія визвольного руху українського народу в першій половині ХХ ст. і в міжвоєнний період, зокрема є достатньо дослідженою. Але слабо висвітленим є соціальний елемент визвольної боротьби. Не було приділено достатньої уваги участі певних соціальних прошарків. Таких як робітники, та зокрема селяни, про їхню участь згадується опосередковано в контексті більш загальних аспектів різних досліджень. Таких як ідеологічні, національні, культурні питання, тощо. При цьому селяни не виділяються, як окремий суспільний прошарок, при згадках про селян в контексті національно-визвольної боротьби вказується лише їхнє походження, місце народження людей, яких вже не ототожнюється із селянським станом. Це пояснюється другорядністю того питання з точки зору самих націоналістичних організацій, які на відміну від структур лівого спрямування набагато більшу увагу приділяли саме національній приналежності та ідейній спрямованості своїх членів, внаслідок чого питання їхньої соціальної приналежності залишалося другорядним і, як наслідок мало дослідженим.

Загалом на території українських земель, що увійшли до складу Польщі варто виділити чотири основні політичні сили – це Українська Військова Організація – Організація Українських Націоналістів, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, Українська Соціалістично-Радикальна Партія, Українська Соціалістично-Демократична Партія. При цьому радянська історіографія відносить останні дві до буржуазно-націоналістичних. Ігор Гаврилів вважає, що всіх їх доцільно віднести до партій, які боролися за національне визволення українських земель [1, с.12].

Необхідно зазначити, кого ми вважаємо власне право-радикальним рухом на західноукраїнських землях в міжвоєнний період. Богдан Михайлюк зазначає, що впродовж двадцятих років на даній території діяли кілька право-радикальних організацій, головними з яких були: Союз Української Націоналістичної Молоді у Львові, Група Української Національної молоді у Празі, Легія Українських Націоналістів у Чехословаччині. Але всі вони об'єдналися в одну Організацію Українських Націоналістів на чолі з Проводом Українських Націоналістів у 1929 році [7, с. 5].

Українське селянство, яке проживало в на західноукраїнських землях брало участь у національно-визвольній боротьбі, ще в період української революції, яка на цих територіях тривала, фактично до 1923 року, року офіційної анексії українських земель Польщею. Вагомим фактором боротьби українського селянства був ухил від перепису 1921 року, коли в багатьох селах відбувалися протести і навіть збройні вступи. Зокрема у селах: Підгірці, Верно, Татарське та багатьох інших селяни нападали на війтів та відбирали печатки [9, с. 557]. Сливка та Памфілова вважають селянство основною силою національно – визвольної боротьби українського народу.

Селяни брали участь в масових акціях непокори (зокрема в сорокатисячному віці, яке проходило в Львові 18 березня 1923 року), анти призовній акції, саботажній акціях, є ймовірність, що члени УВО, які здійснювали збройні акції в 1922 – 1924 роках теж в основному були селянами [11, с. 248 – 252]

В подальшому після закінчення бойових дій активність селянства, як суспільного прошарку дещо призупинилася. На перший план вийшла політично активна студентська молодь, інтелігенція, ветерани УГА та армії УНР, які ввійшли до новоствореної організації визволення України (УВО [7, с. 4]. Серед всіх цих категорій звичайно було чимало вихідців із селянства, але вони належали на цей час до інших суспільних прошарків. Ускладнює виділення селян в діяльності УВО-ОУН, як окремого прошарку особливості формування особового складу цих організацій, де акцент здійснювався на національну, а не класову приналежність [5, с. 10].

Пасивність селян у діяльності правих організацій можна пояснити чужими для пересічного селянина ідеями, якого більше цікавило соціально – економічне становище, а не державницькі плани УВО [11, с. 255]. Більшість зрілих до розуміння національних проблем і їхню невід'ємність від соціально- економічного розвитку регіону селян вступили до лав українських армій ще у роки революції і, як було сказано вище на 20-ті роки вже не відносилися до селянського прошарку [2, с. 11]. Тому участь селян у правих організацій була поодинокую і стосувалася здебільшого молоді [14, с. 107 - 111]. Більш зрозумілою і близькою

тодішньому селянину була діяльність лівих організацій, які пропонували близькі для селян цінності: рівномірний поділ земельного фонду, рівність соціальна забезпеченість [1, с. 184], при цьому досить вагомим чинником в орієнтації селян був живий, реально існуючий приклад – УСРР, де зокрема в цей НЕПівський період були забезпечені і національно-культурні інтереси українського населення. Важливим фактором був і загальна популярність лівих ідей в тогочасному світі, а молодіжні комсомольські організації всіляко наголошували на зв'язок між прокомуністичними рухами Західної України та лівими організаціями Західної Європи [15, с. 111]. Важливою акцією селянської непокори під лівими гаслами було Ліське повстання, що відбулося у 1932 році. Основними гаслами було припинення соціальних утисків українських та польських селян [11, с. 255 – 256].

Ситуація змінюється на зламі 20 х – 30-х рр. ХХ ст., коли активність селянства значно збільшилася і його частка у право - радикальному русі значно зросла. Це пояснюється різними факторами. Молодь, зокрема і селянська яка брала участь у правих молодіжних організаціях, таких, як Сокіл, Пласт та ін. [1, с.168], підросла і їхні переконання, які вони здобули в цей період трансформувалися у підтримку УВО, згодом ОУН [13, с. 49]. Видатним діячем таких молодіжних організацій був В. Янів, який залишив низку аналітичних праць, в яких описував рух і вказував на його можливі перспективи. В своїх працях він зазначав, що функції молодіжних організацій «Сокіл», «Пласт», «Лісові чорти» полягала у насамперед службі Батьківщині, і те бажання служби дозволяло завжди сполучувати завдання Пласту з ширшим розумінням громадської роботи, від якої пластунові не можна було відмовитись [12, с. 99].

Не варто також применшувати важливість діяльності «Просвіти», а особливо кооперації. Громадські активісти організували читальні та клуби в селах, де пояснювали, що важка економічна ситуація на українському селі прямо пов'язана із політикою польської держави, із колоніальним статусом західноукраїнських земель, і лише своя держава дозволить підняти економічний розвиток села на новий якісний рівень. Також по українських селах засновувалися такі організації як: «Сільський господар», філії організацій «Маслосоюз», «Українбанк», «Центросоюз», «Релігійний союз» [6, с. 12].

Крім того відчувалося певне розчарування у політиці радянського союзу на українських землях, тобто на території УСРР, де згорталася українізація і почалася сталінська колективізація, що врешті - решт призвела до голодомору.

Ще більше навернула людей до правого радикалізму політика «Пацифікації» на українських землях, під час якої українцям саме на основі етнічної приналежності завдавалася матеріальна шкода та моральні і фізичні приниження, інколи це закінчувалося навіть смертю багатьох жертв, при цьому жертвами якраз ставали українські селяни [6, с. 12].

Тому на початок тридцятих значна частина селянства стала активно підтримувати акції ОУН та вступати в цю організацію, як наслідок частина селян піддається арештам та судовим процесам за причетність до УВО-ОУН [6, с. 15].

Володимир Дмитрук зазначає, що до лав ОУН починаючи з 1930 року активно вступає не лише студентська, міська, а й селянська молодь [3, с. 662].

В тридцяті роки поширеною формою національної боротьби була так звана антиалкогольна та антиютюнова акція, яке проводило зокрема товариство «Відродження», яке існувало і в галицьких селах. Зокрема в селі Конюхи Бережанського повіту в це товариство входило сорок осіб. Василь Ухач зазначає, що товариство мало філії і в інших селах [13, с. 47].

Активну участь брали українські селяни і в шкільній акції. Суть шкільної акції полягала у розповсюдженні листівок, які спеціально видавалися ОУН (всього було 6 видів листівок). Основним джерелом інформації про перебіг шкільної акції є повідомлення органів державної безпеки Польщі. Так у праці Василя Ухача ми знаходимо повідомлення про нищення портретів польських вождів у селі Кремидів Станіславського воєводства. В селах Галичини і Волині роздавалися листівки-відозви та звернення батьків до місцевих органів влади із вимогою навчання дітей українською мовою [13, с. 52].

Логічним продовженням шкільної акції було створення таємних учнівських співтовариств у селах Галичини та Волині. Основними їхніми завданнями було показати, що шкільна акція проводиться власне школярами. Діяльність товариств полягала у розповсюдженні антидержавних листівок, також деякі організації видавали щомісячні листки,

зокрема «Наш фронт», який видавала школярська організація «Діючий освітній кружок», діяльність якої проходила у селі Залісці Бережанського повіту [13, с. 53 – 54].

Наступним етапом шкільної акції було проведення учнями страйків і непокори шкільним державним установам. Такі акції проходили в багатьох селах на західно-українських землях [13, с. 55].

Після політики Пацифікації вагомою проблемою на українських землях була колонізація так званих земель дідичів польськими колоністами. Українським же селянам цю землю було заборонено купувати. Це викликало хвилю обурення в українського населення. В ОУН в цей час діяла заборона на терористичну діяльність. Тому було вибрано інший спосіб боротьби. Петро Мірчук описує акцію проти польських колоністів яка відбулася на Радехівщині, коли в колоніях Криве й Щуровичі квітневого вечора зібралися сотні селян і після гучних промов та закликів було спалено всі скирти колоністів і було висипано символічну могилу на пошану борців, що загинули за волю України, а зверху її було прикрашено жовто-блакитним прапором. Польська поліція, що прибула на наступний ранок не змогла знайти доказів вини місцевих селян [9, с. 464].

Отже, український національно визвольний рух є достатньо дослідженим, але при цьому основний акцент здійснювався не на соціальний, а на ідеологічний аспект.

Загалом можна стверджувати, що українське селянство відіграло вагому роль в Західноукраїнському право-радикальному національно-визвольному русі, який функціонував у міжвоєнний період, так само як і праві партії відображали у своїй діяльності інтереси українських селян. Особливо активно селяни почали підтримувати праві сили, які в 1929 році об'єдналися в Організацію Українських Націоналістів після того, як вони зрозуміли невід'ємність соціально-економічних проблем від політичного становища українських земель, які Польща розглядала, як свої східні креси і перетворила в економічну колонію своїх етнічних областей. Важливу роль у «правому ухилі» українських селян відіграв спад активності лівих партій та організацій, що стало наслідком встановлення тоталітарного антиукраїнського режиму в СРСР на початку тридцятих років. Участь селян в акціях УВО-ОУН полягала в наповненні селянами особового складу цих організацій, а також власне селянськими акціями, якими були наприклад боротьба проти колоністів або відмова від участі в переписі на початку 20-х років. При аналізі складу учасників та характеру акцій ОУН в 30-х роках можна стверджувати, що роль селянства в діяльності цієї організації суттєво збільшувалася і на кінець тридцятих селянство вже відіграло важливу роль в національно визвольному русі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилів І. Західна Україна у 1921 – 1941 рр. Нарис історії боротьби за державність. – Л: «Видавництво Львівської Політехніки», 2012 р. – 470 с.
2. Губка І. Дорогою боротьби – Львів: «Афіша», 2005 р. – 630 с.
3. Дмитрук В. вони боролися за волю України – Луцьк: «Волинська обласна друкарня», 2007 р. – 1070 с.
4. Історія селянства Української РСР. – Т. 2: Від Великого Жовтня до наших днів / Редкол.: І. І. Компанієць (відп. ред.) та ін. АН Української РСР. Інститут історії. – К.: Наукова думка, 1967. – 536 с.
5. Книш З. Устрій організації українських націоналістів. - Буенос – Айрес, 1952р. – 163 с.
6. Мизак Н. За тебе свята Україно – Чернівці: «Золоті литаври», 2000 р. – 250 с.
7. Михайлюк Б. Білі плями історії – Тернопіль: «Збруч», 1997 р. – 48 с.
8. Мірчук П. Нарис історії ОУН видання третє доповнене. – К: «Українська видавнича спілка», 2007 р. – 2008 с.
9. Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст.: Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України / Відп. ред. В. А. Смолій. – К.: Наук. думка, 2002. – 952 с.
10. Посівнич Микола Воєнно - політична діяльність ОУН у 1929 – 1939 рр. Л: 2010 р. 368 с.
11. Сливка Ю.Ю., Панфілова Т.О. Національно-визвольний рух // Розділ 14. Селянство Західно – українських земель міжвоєнного періоду // Історія українського селянства. — Т. 2 – Київ: "Наукова думка", 2006. — С. 247—262.
12. Трофим'як Б. «Українська пластова ідея В. Яніва в національно – визвольній боротьбі Галичини (1921 – 1939 рр.) / Трофим'як Б. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історія. – Тернопіль. – 2003 р. – Випуск 1. – 281 с.
13. Ухач В. Культурно - освітня діяльність ОУН (1929 – 1944 рр.) – Т: «Джура», 2005 р. – 152 с.

14. Шумський І. «Західноукраїнський студентський рух національно – демократичного спрямування на початку 20 – х рр.. ХХ ст. / Шумський І. //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історія. – Тернопіль. – 2003 р. – Випуск 2. – 282 с.
15. Шумський Іван «Організаційне становлення ліворадикальних молодіжних організацій і товариств Західної України / Шумський І. //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія історія. – Тернопіль. – 2004 р. – 281 с.

Ткаченко І.

Науковий керівник – проф. Бармак М. В.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ЄВРЕЇВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В XVIII – СЕРЕДИНІ XIX СТ.

Протягом століть простежується незмінна тенденція – національні меншини відігравали та відіграють чималу роль в житті тієї чи іншої держави. Чужа земля може або прийняти, або відкинути мігрантів, стати другою батьківщиною чи залишити за межею розуміння.

Євреї – одна із найчисельніших етнічних груп, яка проживала на території Російської імперії, загалом, та України, зокрема. Декілька століть російська влада встановлювала закони, які контролювали життя євреїв. Часто ці закони носили антиєврейський характер, містили норми, які обмежували права єврейського населення. На сьогоднішній день важливо з'ясувати причини пригноблення прав єврейського населення, окреслити основні суперечності, які виникали при їх впровадженні. Лише проаналізувавши основні тенденції розвитку взаємовідносин між російсько-українським населенням та євреями ми можемо розв'язати питання сьогодення, які турбують представників цих народностей. З давніх-давен території Східної Європи стала ареалом розселення євреїв. Не винятком були й українські та російські землі. Проте, незважаючи на спільність місця проживання, глибокі коріння мають конфлікти, які виникали між євреями та місцевими жителями. З кожним етапом розвитку державності на наших теренах стосунки не лише не покращувалися, а ще більше загострювалися.

Мета дослідження полягає у тому, щоб простежити основні віхи становлення та розвитку взаємовідносин між російською владою та євреями у XVIII – середині XIX столітті, проаналізувати причини появи «смуги осілості», виокремити негативні та позитивні тенденції розвитку взаємовідносин представників цих етносів, дослідити правовий статус єврейського населення на території Російської імперії.

Міжетнічні відносини та становище представників національних меншин в Російській імперії стали предметом дослідження низки науковців. Серед них особливої уваги заслуговують праці М. Бармака, О. Наймана, Л. Фінберга та В. Любченка, С. Кальяна, Ю. Гессена, Л. Моїсєнко, Н. Мацко, І. Самарцева та інших [1], [2], [4], [5], [7], [8], [9-11], [12], [13].

Суперечки з євреями, які населяли українські та російські землі мали глибокі коріння. Відразу ж, після появи представників цієї національності на теренах Східної Європи, місцеві жителі занепокоїлися їхньою економічною могутністю. Чималий хист євреїв до торгівлі став приводом до загострення взаємовідносин із місцевими жителями. Уже в XII столітті зустрічаємо свідчення про вигнання євреїв з Києва, викликане скаргами міщан, незадоволених купецьким талантом євреїв. Загострення економічних взаємовідносин стало однією з основних причин конфлікту, який згодом перетворився у «смугу осілості».

За змістом і особливостями реалізації, законодавство щодо євреїв хронологічно можна поділити на кілька відмінних періодів:

Кінець XVIII – початок XIX століття – можливості проживання у містах на території Волині, Поділля, Київщини, Новоросійської губернії, регламентація зайнятості [13, ст. 65].

1801 – 1825 рр. – уведення положень про майнові, економічні аспекти облаштування євреїв, єврейських громад – кагалів, надання права вступу до народних училищ, гімназій задля прискорення асиміляції. Особливі права для євреїв, які хрестилися [13, ст. 65].

Період правління Миколи I (1825–1855 рр.): уведення військової повинності, скорочення «смуги осілості», так зване положення про «виправлення» євреїв, фактична асиміляція через систему освіти; ліквідація кагалів [13, ст. 65].

Положенням від 30 травня 1835 р. Микола I підтвердив смугу єврейської осілості [1, ст. 118].

У 1855 – 1888 рр., за часів правління Олександра II видається низка законів,